

EVLİLİKTE ÇİFTLERİ ETKİLEYEN UNSURLAR ve ARKADAŞLIK İLKELERİ

THE FACTORS THAT EFFECT COUPLES IN MARRIAGE AND PRINCIPLES OF FRIENDSHIP

Yrd.Doç.Dr. A. Muhsin YILMAZÇOBAN

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
muhsinyilmazcoban@gmail.com

Özet

Toplumda, sağlıklı evlilikler geçmişe göre, zor ulaşılabilir niteliktedir. Bunun temel nedeniyse hızlı değişme süreci geçiren toplumun, modernizmin baskısı altında geleneksel yapının zayıflaması ve yeni davranış kalıplarının oturmamasıdır. Zamanımızda sağlıklı evliliklerle güçlü aileler kurmak, çok daha önemli hale gelmiş durumdadır. Evliliklerde bu tür temel sorunların aşılması ile gelenekselin moderne uyumu gerekmektedir.

Ancak öteden beri modernleşme, sadece ideolojik bir batılılaşma şeklinde anlaşılmış ve geleneksel yapı ile uyumluluğu gözetimeştir. Bu yüzden de, diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi evlilik ve aile kurumu da, batılı kavramlaştırma ve analizlerle anlaşılmaya çalışılmaktadır. Batılı araştırma ve incelemeler ait olunan Türk ve Doğu toplum yapısına uyarlanmadan olduğu gibi tercüme edilerek, kendi toplumumuz hakkında tespit ve tahlillere gidilmiştir. Bu durum sürdükçe, sağlıklı evliliklerin oluşmasında olumsuz sonuçlar vermeye devam edecektir. Yapılan araştırma ve analizlerin Türk toplum yapısına uygun olması gözetilmelidir.

Toplumda evliliğe yönelik arkadaşlıklar da, evrensel ilkeler yanında geleneksel normlar barındırmaktadır. Bu çalışmada diğer toplumlardan farklı norm ve değerler ile oluşmuş zihniyet ve kültür yapısından hareketle, özgün bir psikososyal analiz ile toplumun evlilikte çiftleri etkileyen unsurlar incelenmiş ve dokuz madde altında toplanmıştır. Bu sayede çalışmanın sonunda, Türk toplumunda evliliğe yönelik arkadaşlık ilkelerine ulaşılmıştır.

Evlilik adaylarına etki eden unsurlar aynı zamanda, karar vermeyi kolaylaştırması ya da zorlaştırmasıyla, eş seçiminde önemli olmaktadır. Normatif yapı, duygusal arkadaşlık ya da flört arkadaşlığı olarak nitelendirilen, batı tarzı evlilik öncesi ilişkiler sistemine uygun bir içerik, taşımamaktadır. Yapılan analiz ve inceleme ile başlıca amaçlanan; evliliğe yönelik arkadaşlık ilkelerine ulaşılması ve sağlıklı evliliklerin kurulmasına katkı yapması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, evlilik öncesi, arkadaşlık, arkadaşlık ilkeleri.

Abstract

Healthy marriages are hardly seen nowadays, comparing to the ones in near history. The basic reason of this is, the weakening of traditional structure against modernisation and unstable forms of behaviours, in the rapidly changing society. It is vital important to build strong family structures, by help of healthy marriages. Basic problems in marriages could be overcome if tradition complies with modernisation.

But, since long time, modernisation is only understood as ideological westernisation and its compliance with traditional structure was not taken into consideration. Because of this, like

other cases in society, marriage and family concepts are tried to be understood with western concepts and analyses. Unless applying to Turkish and Eastern structure of society and after translating, researches and examinations coming from west, it has been made determinations and analysis about our society. It should be considered that the researches and analysis must be suitable for the structure of Turkish society.

In the society, friendships aiming marriage also contains universal principles besides traditional norms. In this study, considering mentality and structure of culture effected by different norms and principles, with a genuine physico-social analyze, factors effecting couples in marriage are gathered in nine subjects. By this way, at the end of this study, principles of friendship, leading a marriage in Turkish society had been approached.

The factors that effect couples are important to make final decision of marriage, by means of facilitating the decision or making it complicated. The normative structure does not have parallel content with western style pre-marriage relations system, by means of emotional friendship or flirt. The main aim with this analyze and examination is; identifying the principles of friendship leading a marriage and a pleasant support for healthy marriage structure.

Keywords: Marriage, pre-marriage, friendship, principles of friendship

Giriş

Boşanmaların ve mutsuz evliliklerin hızla arttığı günümüz toplumunda, sağlıklı evlilikler geçmişe göre, zor ulaşılabilir niteliktedir. Bunun temel nedeniyse hızlı değişme süreci geçiren toplumun, modernizmin baskısı altında geleneksel yapının zayıflaması ve yeni davranış kalıplarının oturmamasıdır. Zamanımızda sağlıklı evliliklerle güçlü aileler kurmak, çok daha önemli hale gelmiş durumdadır. Toplumsal değişim sürecinde geleneksel toplum yapısı modernizmin baskısıyla temel değer ve zihniyetini sürdürmemekte dolayısıyla, ailelerin hem zihniyet hem de davranış ve tutum kalıpları yetersiz kalmaktadır.

Yapılan evliliklerde bu tür temel sorunların aşılması ile gelenekselin moderne uyumu gerekmektedir. Ancak öteden beri modernleşme, sadece ideolojik bir batılılaşma şeklinde anlaşılmış ve geleneksel yapı ile uyumluluğu gözetilmemiştir. Bu yüzden de, diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi evlilik ve aile kurumu da, batılı kavramlaştırma ve analizlerle anlaşılmaya çalışılmıştır. Batılı araştırma ve incelemeler ait olunan Türk ve Doğu toplum yapısına uyarlanmadan olduğu gibi tercüme edilerek, kendi toplumumuz hakkında tespit ve tahlillere gidilmiştir. Evliliklere bakışta bu durum sürdükçe, sağlıklı evliliklerin oluşmasında olumsuz sonuçlar vermeye devam edecektir.

Hızla ilerleyen endüstrileşme ve modernizmden mümkün olduğunca az etkilenen güçlü ve sağlıklı aileler için, batı biliminin veri ve sonuçları, geleneksel yapı dik-kate alınarak, toplumsal yapıya uyarlanmalıdır. Bununla birlikte evlilikler ve evlilik öncesi süreç birlikte ele alınarak incelenmelidir. Zira bizi batı toplumlarından ayıran temel sosyokültürel farklardan biri; Türk ailesinin batılı tipleşirmeye göre nicel olarak çekirdek aile olmasının ötesinde işlev bakımından “bütünlükçü/ bütünlüşmeci” aile olmasıdır. Akralalık bağları iç içe geçmiş ve daha sık ilişkiler ağıyla sarılıdır. İşlev yönüyle toplumun farklı yapısı bakımından evlilikler, evlilik önce-siyle birlikte ele alınmalıdır.

Toplumda evliliğe yönelik arkadaşlıklar da, evrensel ilkeler yanında geleneksel normlar barındırır. Bu çalışmada diğer toplumlardan farklı norm ve değerler ile oluşmuş zihniyet ve kültür yapısından hareketle, psikososyal analiz yapmaya çalışılacaktır. Bu sayede toplumun evlilikte çiftleri etkileyen unsurları incelenerek; evliliğe yönelik sağlıklı arkadaşlık ilkelerine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Evlilik adaylarına etki eden unsurlar aynı zamanda, karar vermeyi kolaylaştırması ya da zorlaştırmasıyla, eş seçiminde önemli olmaktadır. Normatif yapı, duygusal arkadaşlık ya da flört arkadaşlığı olarak nitelendirilen, batı tarzı evlilik öncesi ilişkiler sistemine uygun bir içerik, taşımamaktadır.

Özellikle işlevsel bakımdan değerlendirildiğinde Türk ailesi, Batı ailesinin bireyci/ özgürlükçü yapısına karşılık; bütünleşmeci/ bütünlükçü özellikleri olan bir yapı taşımaktadır. Günümüzde modernizm ve Batı etkisine rağmen, geleneksel yapı zayıflasa da temelde ailenin, bütünleşmeci/ bütünlükçü özellikleri sürmektedir.

Türk ailesi ve ilişkiler sistemi, evlilik öncesi süreçte de, farklı özelliklere sahiptir. Avrupa ve Amerika toplumu evlilik öncesi “hayatının erkeğini/ kadını arama” düşüncesiyle, flörte yönelirken; Toplumumuzda sevgi duygusu, ailenin kuruluşuyla birlikte başlatılarak, evlilik içinde aranabilmektedir. Toplumun kültür ve zihniyet yapısında “evlilikte keramet vardır” anlayışı, normatif etkisini sürdürmektedir.

Toplumda geçerli değerler sisteminin sonucu olarak, evlilik öncesi arkadaşlık sürecinde dikkate alınması gereken ilkeler, batı toplumunda yaşanan flört yaşantısından farklı niteliklere, sahiptir. Diğer taraftan, sosyokültürel yapı farklılıkları, çiftlerin kişisel olarak farklılaşan psikososyal yapıları üzerinde de etkili olmaktadır. Toplumsal yapıya uygun ve sağlıklı evlilikler için gereken, geleneksel ve modernin uyumu sağlamaya dönük bir çözümleme yapmak olacak. Günümüz toplumundaki aile, ilişki ve iletişim yapısı analiz edilerek evliliğe yönelik arkadaşlık ilkeleri belirlenecek. Sağlıklı bir çözümlenmeye ulaşabilmek için öncelikle ilişkiye etki eden unsurlar ortaya konulacaktır.

Arkadaşlık ilişkisini etkileyen genelgeçer unsurlar, on maddede toplanabilir. Bunun sonucunda ortaya çıkan arkadaşlık ilkeleri ise, birtakım evrensel özellikler yanında, Türk toplum yapısından kaynaklanan farklı özellikler de, göstermektedir. Arkadaşlık ilişkisi etkenleri, on maddede ele alınarak, toplumsal yapı özellikleriyle birlikte, değerlendirilecektir. Yapılacak analiz sonucunda, Türk toplum yapısına uygun ve evliliğe yönelik arkadaşlık ilkeleri, belirlenecektir.

1. Kişisel ve Toplumsal Zihniyet Yapısı

Kişinin rol, statü ve yetkileri; Şahsi yetenekleri (kişisel özellikleri) ve içinde bulunduğu toplum normlarına göre şekillenir (Arslantürk, 2004: 54). İçinde bulunduğu toplumun kültür ve zihniyet yapısı kişinin, sergilemekte olduğu bütün davranış ve tutumlarında ortaya çıkmaktadır.

Eş seçmek ve aile kurmak isteyen kişinin o zamana kadar ulaşmış olduğu, zihniyet yapısına göre kişisel davranış ve tutumlar farklılaşacaktır. Karşısındaki eş adayı da kişisel farklılıklarıyla birlikte, toplumsal zihniyet yapısının etkisi altındadır. Dolayısıyla çiftler hem toplumun kişisel yapılarına etki etmesi hem de toplumun genel zihniyet yapısından etkilenmeleri bakımından farklılık taşımaktadırlar.

İnsanoğlu dünya hakkında ferdi bir tasavvura sahiptir. Bir ferdin diğer şahıslara ve objelere karşı reaksiyonları, kendi görüş (kognitif) yapısına göre şekil alır ve her insanın bir diğerine göre, zihniyet yapısı farklıdır. Aynı kültüre sahip insan toplulukları, birbirinden farklı görünse de kültür birliğinden dolayı, zihniyet dünyaları büyük ölçüde birbirinin aynıdır. Aynı öğrenmelere sahip olmaları dolayısıyla, aynı toplumdaki insanların zihniyet dünyalarında bir birlik meydana gelir (Arslantürk, 2004: 54).

Geleneksel yapıda zihniyet dünyasının müşahhaslaşan en küçük birimi aile (Erkal, 1993: 15) iken, modernizmin etkisiyle günümüzde tek tek kişilere göre farklılaşabilmektedir. Batı toplumlarında en küçük birim aile değil, “birey” olarak görülmektedir. Bu durum aile yapılarında geleneksel ve modern toplumlarda farklı aile tipolojilerini de ortaya koymaktadır. Farklı toplumsal zihniyet yapılarının sonucu olarak, Doğu ve Batı toplumları farklı aile yapıları taşımaktadır. Türk toplumunda hâkim olan temel geleneksel yapının, güçlü dayanışma ve yardımlaşma özellikleri nedeniyle “bütünlükçü aile” zihniyeti etkilidir. Batı ailesiyse daha çok “bireyci/atomik” aile zihniyetine sahiptir ve toplumsal yapıda farklı işlevler üstlenmiş durumdadır.

Geleneksel aile yapısının hala güçlü etkisini sürdürmesi evlilik adayı erkek ve kadının, toplumun ortak normatif, kültür, zihniyet yapısından etkilenecek, evlilik sürecini yönlendiren birtakım davranış ve tutumlar göstermesine yol açmaktadır. Diğer taraftan modernizm etkisi de kişisel zihniyet yapılarının farklılaşmasını ortaya çıkarmaktadır. Toplumda güçlü ve sağlıklı aileler, hem kişisel hem de toplumsal zihniyet ile her ikisini de etkileyen modernizm arasında dengeli şekilde kurulacak olan, zihniyet uyumunun sağlanmasına bağlıdır. Evlilik adayını etkileyen geleneksel kültür ve zihniyet yapısı, evlilik sürecinde, önemli bir unsurdur ve modern etkilere rağmen büyük ölçüde çiftlerin evlilik öncesi arkadaşlık ilişkisinde geçerlidir.

2. Sevgi Anlayışı ve Duygusal Yakınlık

Evlilik adayına karşı hissedilenin, arzu ve ihtiras düzeyinde kalınmaması; ilişkide asıl olması gereken duygunun, gerçek sevgi olması önemlidir. Bunun içinde eş adayına duyulanın karıştırılmadan açıkça tespit edilmesi gerekmektedir. Günümüzde ergenlikten başlayarak gençlerin doğal hayal dünyası, yapay ve tek tip kurgulamaların etkisinde, kalmaktadır. Duygusal yakınlığın değerlendirilmesi, öncelikle yapay kurgu dünyası etkisinin azaltılarak, toplumda sağlıklı bir cinsiyet kültürü oluşumunun gerçekleşmesine bağlıdır.

Kişinin eş seçme aşamasında, kendinin ve karşısındakinin duygusal özelliklerini sağlıklı şekilde ortaya çıkarması yanında, duygusal yakınlık derecesi ilişkiyi belirleyecektir. İki kişi arasındaki ilişkinin, duygu yoğunluğuna göre, ilişkinin derecesi değişecektir. Aralarındaki bir arkadaşlık ya da sevgi-aşk ilişkisi midir? İlişki türü ve yoğunluk derecesi, ilişki üzerinde başlı başına etkilidir.

Erkek kadın arasında oluşan yakınlık derecesine göre, duygusal ilişkinin başarıya ulaşması mümkün olacaktır. Bu durum, aşk ilişkisi ve cinsel ilişki içerisinde, psikolojik yakınlık derecesiyle birlikte örneklendirilmeye çalışılacaktır. Burada ilişkide aşk durumu ve yakın ilişki ile ilgili bilgi verilerek (Özabacı, 2004: 47) konu

incelenecektir. Kişiler arası yakın ilişki durumu, ilişkiyi önemli ölçüde etkilemektedir.

Bowlby (1989) insanın bağlılığının temelinde aşkın olduğunu, savunur. Psikanalitik görüşe göre ilk aşk anne ve bebek arasında başlar. Bebek büyük bir aşkla anneye bağlanır. Onun yanında olduğu zaman kendini güvende hisseder. Ayrıldığı zaman ağlar ve üzülür. Bu ilişki esnasında almayı ve vermeyi, yakınlığı ve uzaklığı, kabul görmeyi, ait olmayı ve yalnızlığı öğrenir. Bütün bu tecrübeler, ileride yaşanacak olan aşkla birleşir.

Yakın ilişki (intimacy), sıcak yaklaşımın oluşmasıdır. Çiftlerin birbirlerini aşk ve sevgi yönünden zenginleştirmeleri, mutluluğu tecrübe etmeleri, birbirlerini anlamaları, kendilerini ve sahip olduklarını sevdikleriyle paylaşmalarıdır. Aradaki duygu yoğunluğuna göre de, yakın ilişkinin derecesi değişecektir.

Cinsellik (passion) cinsel cazibe, cinsel oyunlar ve cinsel tecrübeyi içerir. Başka bir insanla kaynaşma, bir olma isteğidir. Yapısı gereği genel değil, özeldir. Her şeyden önce iki yabancı arasında, o ana dek var olan engellerin yıkılmasıyla oluşur. Cinselliğin duygu yoğunluğu düzeyine göre de, derecesi değişecektir. Karar verme ise, yaşanan aşk ilişkisini sürdürmeye istekli olup olmamaya eşlerden birinin karar vermesidir. Karar olumsuz ya da olumlu yönde olacaktır. Kararda kesinlik derecesi önemlidir.

Eş seçiminde eşler, karşılıklı duygulara bağlı olarak, ilişki sürecinin dinamiklerini hesaba katarak, karar vermelidir. Cinsellik ilişkisine karar vermek, sonucunun başarısız olması durumunda sevgi ilişkisine göre, kişiye daha az duygusal zarar verecektir. Fakat cinsel ilişkinin, kararlılığı, bağlılığı ve istikrarı daha düşük düzeyde, olmaktadır. İlişkinin üst düzeyde yakınlaşarak cinsel ilişki ile ve başarısızlıkla sonuçlanıyorsa batılı toplumlara göre, toplumumuzda daha büyük kişisel ve toplumsal bunalıma neden olmaktadır.

Cinsel ilişki gerçekleşmesi genellikle, evlilik kararı almak bakımından, ilişkinin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmaktadır. Daha fazla başarıya ulaşabilecek olan ilişki, sevgi duygusunun hâkim olduğu ilişkidir. Ancak doğru hislerin etkisinde bulunduğu kararı ile birlikte bu kararın, bilinçle de analiz edilmesi, gerekecektir. İlişkinin mantık öğeleriyle denetlenmesi gerekmektedir. Kararda karşılıklı olarak, kesinlik derecesi ve duygunun yoğunluk derecesi, hesaba katılmalıdır.

Tarafların ilişkiyi anlama biçimi de, evlenme kararında önemli bir sorundur. Hatta evli çiftler de, sevgi ya da diğer duyguları farklı biçimlerde değerlendirebilirler. Taraflar çoğu zaman, tutku ve ihtiras kökenli duygu ile gerçek sevgi duygusunu, birbirine karıştırırlar. Arzu, ihtiras kaynaklı duygular, ailelerden uzak ve gizlilikle yönetilebilirken; gerçek sevgi duygusu açıklık ve kesin bir tutumla toplumsal alanda güven içinde, ortaya çıkabilmektedir. Arzu ve tutku duygusu, gizem ögesi-ne gizlilik içinde ulaşmaya çabalarken, gerçek sevgi ise; dürüstlük ve güven ögesi-ne açıklıkla ulaşmaya çalışır.

Diğer taraftan, evlilik öncesi ilişki, tarafların aralarındaki mekân konumlarının yakınlık ve uzaklıklarından da, etkilenmektedir. İnsanların kendilerine yakın, komşularıyla, birlikte aynı okula gittikleri, aynı çevrede oynadıkları, aynı işyerinde

çalıştıkları kimselerle evlenmeye eğilim gösterdikleri, bilinmektedir. Bu durum kişilerin eş seçmesini sınırlandırıcı bir unsur olmaktadır. İnternet gibi iletişim imkânlarının artışı, etkileşim sınırını genişletse de, bilinçsiz ve sağlıksız arkadaşlıkların oluşumuna da, yol açmaktadır. İnternet aracılığıyla çiftler, en yakınlarıyla paylaşmayacakları özel bilgileri, dünyanın öbür ucundaki biriyle paylaşabilmekte ve yakınlaşmada sosyal sınırlar kalkabilmektedir. Bu durumsa sanal değil de sosyal bir yakınlaşma duygusu sanılmaktadır. Bu yüzden ilişkilerde yakınlaşmanın sanal ve sosyal niteliğinin ayırdına vararak, duygusal yakınlığa meydan vermeden İnternet'in yararlı kullanımı, önem taşımaktadır.

Erkek ve kadın cinsiyetinin bağımsızlıkları ve özgürlükleri, diğer bakımlardan olduğu gibi bu yönüyle de, sınırlanmış bir durumdadır. Buna rağmen insanoğlu, seçeceği eşinde özgür sanal ya da sosyal ortamda da kendine özgü bir tercih içinde ve bağımsız olduğunu düşünebilmektedir.

Yapılan araştırmalarda eş seçimi ile aynı ya da yakın mekânda olmak arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye çapında yapılan bir araştırmada (Şahinkaya, 1979: 102), aynı mahalle veya köyden olmak, iki ayrı cinsiyetin ilk tanışmalarında etken olan unsurların başında geldiği görülmektedir. Üç büyük şehirde kadınların % 16,4'ü, diğer kentlerde % 21 ilçelerde % 23'ü köylerde % 38,4'ü; erkeklerin ise üç büyük kentte % 29'u, diğer kentlerde % 29, ilçelerde % 34,'ü ve köylerde % 48'i eşleri ile konut yakınlığı nedeni ile tanışmışlardır. Burada dikkati çeken ise, kırsaldan büyük şehirlere gidildikçe, konut yakınlık etkisinin, azaldığıdır. Diğer taraftan, konut yakınlığının etkisi kadınlara nazaran erkeklerde daha fazla, görülmektedir. Bu da kadın cinsinin, daha duygusal olmasından ve mekân yakınlığından bağımsızlığı önemsemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Yapılan başka bir araştırmada (İbrahimi, 1998: 36), evlenmek için belediyeye başvuran 500 kişiden, % 12,6'sının aynı sokakta, % 51,9'unun bir birinden en fazla 20 blok uzakta oturan kimseler olduğu saptanmıştır. Sanal ortamdaysa insanlar birbirine çok uzak mekânlarda oldukları düşüncesine kapılırlar. Ancak sanalda olsa aynı ortamı paylaştıklarının ve ortak sanal ağın birer parçası olduklarının farkına varılamamaktadır. Oysa sanal olarak aynı sokak, mahalle ve köy içinde yakın mekânları paylaşmaktadırlar.

İlişkinin başlaması ve sürdürülmesi, hem coğrafi konum bakımından hem de, iki kişinin arasında oluşan ilişki mesafesi bakımından yakınlık, sevgi anlayışı ve duygusal özellikler, çiftleri ve ilişkiyi etkilemekte önemli olmaktadır.

3. Kişisel Özellikler

Kişisel özellikler evlilik öncesi ilişkiler üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu bakımdan kendine uygun eş seçerken daha çok, benzer özellikler tercih edilmektedir. Bazen kişi, kendinde olmayanın tamamlanmasını amaçlayarak, farklı özelliklere yönelmektedir. "Uyaran değer ve rol" kuramında belirtildiği gibi bazen kişiler, kendilerine en iyi davranmaya çalışan insanı seçerler.

Evlenilecek adayda kendine benzer özelliklere sahip olunması sayesinde, başarılı bir evliliğe ulaşılabacağına inanılır. Coornbs (1976) kişilik özellikleri birbirine benzeyen ve benzemeyen çiftleri karşılaştırmış, birbirine benzediklerini düşünen çift-

lerin evliliklerinde daha mutlu olduklarını ileri sürmüştür. Batılı araştırmalardan elde edilen bulgularda, “eşler arasında algılanan benzerlikler arttıkça evlilik kalitesinin arttığı” görüşü önem kazanmaktadır (Lewis ve Spanier, 1979: 295). İnsanlar kendiyile benzer özellikleri olanları seçerler. Bu durum aynı zamanda kişisel özelliklerin evlilik amaçlı ilişkilerdeki önemini ortaya koymaktadır.

Eş seçiminde farklı özellikler kuramına göre, kişilerin kendilerinden farklı özelliklere sahip olanı seçmelerinin evlilik mutluluğunu artıracığı düşünülmektedir. Bazı insanlar, kendilerinde olmayan özellikleri başkasında aramaktadır. Kişisel özellikleri yönüyle farklılıklar, konuşulan konu ve yaşantılarda çeşitlilik ve zenginlik kazandırabilecektir. Farklı özelliklerden doğacak yaşantılar, sıradan evlilik ihtimalini ortadan kaldıracaktır.

Eş adaylarının birbirlerine uygun ya da farklı olan kişilik ve karakter özelliklerinin, cinsiyet farklılıklarından, yetiştirme tarzlarından, eğitim durumundan, psikososyal farklılıklardan, dini inanışlardan, sosyo kültür yapısından ve coğrafi konulardan etkilendiği ve böylece biçimlendiği görülmektedir. Çiftlerin birbiriyle uyuşan ya da farklı kişilik özellikleri ilişkilerini etkilemektedir. Eşin, olumlu ya da olumsuz kişilik özelliklerinin neler olduğunun bilincinde olunması gerekmektedir. Bu alandaki evlilik bilinci sayesinde çiftler, benzer ve farklı özelliklerinin farkında olarak evliliklerinde, birbirini tamamlayan ya da kendilerine iyi davranan kişileri seçerek mutluluğa ulaşacaklardır.

Evliliklerde ve buna yönelik ilişkilerde kişilik özelliklerinin önemi, Konya ve Demirci araştırmalarında da ortaya konmuştur. Demirci araştırmasında evli karı kocaların oluşturduğu örnekleme eşlerinde aradıkları kişilik özellikleri sorulmuşken; Bacanlı araştırması ise Ankara ve Konya da oluşturulan örneklem grubuna yönelik olarak üniversite öğrencileriyle yapılmıştır. Her iki araştırmada görülen ortak taraf ise kişisel özelliklerin, toplumsaldan soyutlanmış bireycilikle değerlendirilmemiş olmasıdır. Türk toplumunun geleneksel kültür ve zihniyetinden etkilenerek ortaya çıkan kişilik yapıları esas alınmıştır. Araştırmalarda kişisel özelliklerden anlaşılan kişinin sadece bireysel özellikleri değil, onun davranış ve tutumlarında ortaya çıkan sosyokültürel nitelikleri olmuştur. Bu bakımdan her iki araştırma, Türk toplumunun sosyokültürel yönüyle evlilik tercihlerini de ortaya koymaktadır.

Bacanlı, (2002: 175) eşlerde istenen özellik ve tercihlerin neler olabileceğini incelemiştir. Bu araştırma örneğinde, bekâr kız ve erkeklerin eşlerinde aradıkları bazı özellikler sorulmuştur. Değişik özellikler yönüyle kız ve erkek öğrencilerin verdikleri cevaplar, hem yaşanılan şehre göre hem de cinsiyete göre, farklılık göstermektedir. Ancak karşı cinsiyetlerde aranan öğeler kişisel özelliklere göre biçimlenmektedir. Kızlar benzer eğitim geçirmeyi, önemsemektedirler. Bu da onların, muhtemelen kendilerinden daha az eğitim görmüş biriyle evlenmek durumunda kalmak istemeyişindedir. Özellikle eğitim görmüş kızların toplumsal yapıdaki tavrı genellikle bu yönde olmaktadır. Kadınlar erkeğin kendilerinden düşük eğitimde olmasını, istememektedir.

Bu durum Demirci araştırmasında (Yılmazçoban, 2008: 214) kadınların eşlerinde, erkeklere göre daha fazla iş/ meslek sahibi olmalarını tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi ile iş/ meslek ailede statü ve rol dağılımını etkilemektedir.

Eşin narin ve kibar olması açısından her iki cinsiyet, eşlerinin kibar olmasını istemektedir. Nazik ve kibar olma tercihi, Demircide karı koca her ikisi tarafından istenen, önemli kişilik özelliklerinden olmakla birlikte, kadın için daha çok önem taşımaktadır (Yılmazçoban, 2008: 194).

Bekâret, hem cinsiyet, hem de daha az olmakla beraber şehir ayrımı, göstermektedir. Erkekler ve Konyalı denekler bu özelliği, daha çok önemsemişlerdir. Araştırmada şehir farkı az olmakla birlikte, anlamlıdır. Güvenilir kişiliğe sahip olmak şehir farkı göstermemekte, ancak, cinsiyet farkı göstermektedir. Kızlar bu durumu daha çok önemsemekte ve erkekleri güvenilir buldukları, görülmektedir. Bunun yanında, kadın cinsinin kendini güvende hissetmek şeklindeki güvenlik güdüsünün, daha üst düzeyde olduğu da, göz ardı edilmemelidir. Geleneksel yapının olduğu Demircide kadınlar, güvenilir kişiliğe daha çok önem verirken, erkek ve kadın her iki cinsiyet için de bekâret, çok önemli bulunmaktadır (Yılmazçoban, 2008: 115).

Kısacası Bacanlı'nın araştırmasında (Bacanlı, 2002: 179), eşte aranan tercihler cinsiyete göre değişmektedir. Erkekler iyi yemek yapma, bekâret, yuva ve çocuk arzusu, görünüş güzelliği, dini inanç benzerliğini kızlardan daha çok önemsemektedirler. Kızlar ise, sosyal olmak benzer eğitim geçmişine sahip olmak, iyi maddi gelire sahip olmak, güvenilir bir kişiliğe sahip olmak, iyi sosyal statü veya mevkiide bulunmak, öğrenim düzeyi ve zekâ düzeyi kendinden daha yüksek olmak gibi özellikleri, önemsemektedirler.

Her iki araştırmada ortaya çıkan durum, erkeklerin geleneksel yapı içinde, daha güçlü bir toplumsal konumda buldukları ve bundan hoşnut oldukları, kadınların ise değişme ve gelişme istedikleridir. Analizin ilk maddesi olarak ele alınan "kültür ve zihniyet yapısı"nın, kişisel özellikleri yüksek oranda etkilemesidir. Bu durum Demircide de (Yılmazçoban, 2008: 115) yaklaşık aynı düzeyde devam etmektedir. Kısacası geleneksel yapının geçerli olduğu yerleşimlerde erkekler geleneksel rollerini kaybetmek istemezlerken kadınlar, daha fazla değişimden yana tavır sergilemektedir.

Sonuç olarak kişisel özelliklerin farklılığı ya da aynılığı, evlilik öncesi duygusal ilişkileri, belirlemektedir. Kişisel özellikler, ailedeki yetişme tarzından, psikososyal özelliklere, sosyo kültür yapısından, coğrafi konumlara kadar çok farklı unsurlardan, etkilenmektedir. Bu etkileri göz ardı eden evlilikler, zamanla birbirlerinin kişisel özelliklerinin farkına vardıldıktan sonra ya ömür boyu sağlıklı aile mutluluğuna ulaşamamak ya da boşanmak tehlikesi yaşayabilecektir.

Günümüzde kişisel özellikler etkisinin diğer etken unsurlardan, giderek daha çok belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durum hızlı toplumsal değişim içindeki geleneksel toplumlar için diğer modern toplumlara göre, daha fazla olumsuz sonuç doğurmaktadır. Kişisel özelliklerin farklılaşmasında geçerli tüketim kültürü anlayışı, insanoglunun benlik ve kimlik yapısını yanıltmaktadır. Çok çeşitli ve ihtiyaç dışı üretim maddelerinin kısıktılmasıyla birlikte ve buna paralel şekilde kişisel özelliklerin de çok fazla farklılaştığı görülmektedir.

Bu durum, modernizmin geleneksel yapıya baskısı olarak nitelense de, yaşanmakta ve kişilikler üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla Türk toplumunda yapılan evli-

lik amaçlı ilişkilerde, kişisel özellikler bakımından çiftler, benzer ya da farklı özelliklere de sahip olsalar aralarında, bir denge ve uyum gözetmeleri çok daha önemli hale gelmektedir.

4. İdeal Eş Arayışı

Evlilik uyumu, farklı çiftler arasındaki kişisel özelliklerin uyumu ve farklı süreçleri belirlemeyi gerektirmektedir. Kısaca evlilik uyumu, farklı kişiliğe sahip eşlerin, mutluluğa ve ortak belirlenmiş hedeflere ulaşmak için, bütünlenmiş şekilde birbirini tamamlamalarıdır (Burgess ve Cottrell, 1998). Bunun için de, evlilik öncesinde çiftlerin kendi ideal tipini belirlemesi gerekir. İdeal eş tasavvuru, ergenlik dönemiyle birlikte oluşmaya başlamaktadır.

İdeal eş, birçok gencin evlenecekleri kimselerin morfolojik, fizyolojik ve psikolojik karakterlerini belirtmek amacı ile kafalarında tasarladıkları, ideal bir kadın veya erkeğin tanımıdır. İdeal eş tasavvuru, özellikle ergenlik dönemine girilmesiyle başlamakta ve evlilik kararının alınmasında, oluşan ideal eş tasavvuru, gözetilmektedir.

İnsanlar gelişim dönemleri boyunca zihinlerinde, ideal bir eşte ne gibi özellikler aranması gerektiği konusunda kendilerine göre birtakım olumlu ve istenilen özellikleri kurgular. Bazıları ise, en azından ne tür özellikleri olan kimselerle evlenmeyeceklerini saptarlar. Genel olarak aynı ırk, aynı millet, aynı din ve sosyal sınıfın üyesi olmadıkça, evlilik kararı nadiren alınmaktadır. Bunda farklı ırk, milliyet, ülke ve sınıflara karşı oluşmuş olan ön yargılar önemli rol oynamaktadır.

Çeşitli kişilerin anılarına veya yaşam öykülerine dayanarak yapılan araştırmalarda, pek çok insan eş seçerken, tasarladıkları ideal eş kavramına oldukça bağlı kalmaya dikkat etmektedirler. Ancak, aşırı derecede romantik olanlar, ilk görüşte âşık olup bütün prensiplerini unutarak evlenmektedirler. Genelde böyle evliliklerin sonu düş kırıklığıdır (İbrahimi, 1998: 37).

İdeal eş tipinin belirlenmesinde, psikososyal özelliklerle birlikte, bazı sosyo-kültürel özelliklerin aynı olması, uyum için önemlidir. Ancak boy, kilo vb. fiziksel özelliklere fazla önem verilmesi, eş adayının olumlu kişiliğinin fark edilmesini engellemektedir. Burada önemli olan, yetişkinin ideal eş özelliklerini bir an önce kesinleştirmesidir. İdeal eş tipinin ise, kurgu dünyası etkisinde kalınmadan, kişinin kendi özelliklerinin farkındalığıyla, sağlıklı şekilde belirlenmesi, gerekmektedir.

İdeal eş arayışı, kişinin mümkün olduğunca erken dönemde, muhtemel ideal eş tipini belirlemesiyle, sağlıklı olacaktır. Buda ergenlik dönemiyle birlikte başlayacak, bilinçli arkadaşlık tutumuna bağlıdır. İdeal tipin sağlıklı olarak belirlenmesi, okul müfredatlarında gelişim dönemlerine göre cinsiyet ve arkadaşlık konulu ek ders ve eğitimlerin verilmesini, gerekli kılmaktadır. Kişi eğitim yoluyla evlilik bilinci kazanacak böylece (aşağıda açıklanacak olan)“kurgu dünya”nın olumsuz etkisinden korunabilecektir.

5. Yetiştirme Tarzı

Kişiliğin gelişiminde, aile içindeki yetiştirme ve yetiştirilme tarzı önemli olmaktadır. Fizyolojik ihtiyaçların karşılanması, sağlıklı bir ortamda büyüme, çeşitli yetenek,

alışkanlık ve davranışlar kazanılması ve ailede iş bölümü ile hayata hazırlayıcı rollerin öğrenilmesi, ailelerin en temel görevleridir (Aktaş, Haktanır, 1997). Ailenin aracılığıyla sosyalizasyon sürecine katılacak olan çocuk, ergen ve gençler yine bu sayede benlik ve kimlik yapılarını oluşturacaklardır.

Normal ya da destekleyici aile modeli içinde yetişmiş evlilik adayı, sağlıklı bir psikolojiye ve olumlu gelişen kişisel özelliklere sahip olacaktır. Kişisel gelişim süreçlerini sağlıklı bir benlik ve kimlik yapısı oluşturarak tamamlayacaklardır. Destekleyici aile ortamı (Cüceloğlu, 2006: 76) çocuğa, kendisiyle ilgili duygu ve düşüncelerinin farkındalığına erişmesini ve ebeveyne saygı ve güven duymasını sağlayacaktır. Bu bakımdan yetişme tarzı, gelecekte sağlıklı bir evlilik adayı olacak genç kız ve erkeğin kişiliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Evlilik öncesi süreçte eş seçimini etkileyecek olan yetişme tarzının sağlıklı olup olmaması, ileride kurulacak aileye olumlu ya da olumsuz yönde etki eden önemli bir unsur olacaktır.

Jreud, çocukların ana babadan karşı cins ebeveyne karşı hissettikleri yakınlık ve hayranlığa bağlayarak, bilinçdışı karmaşık süreçler yoluyla kızların baba, erkeklerin anne özellikleri taşıyan eşler seçtiklerini, belirtmektedir (Özgül, 2000: 32). Bu durum, çocuklarına rol model olan ebeveynin, olumlu örnekliğinin ne ölçüde önemli olduğunu ve ailelerin çocukların yetişme tarzına önem vermesi gerektiğini göstermektedir. Aileden kaynaklanan yetişme farklılıkları çocukluk, ergenlik ve gençlik dönemlerinden itibaren kişiliğin oluşması; benlik ve kimlik yapısının gelişmesinde oldukça önemlidir.

6. Aile ve Yakınların Etkisi

Çocukluğun ilk dönemlerinden başlayarak, özellikle cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde, ailenin etkisi önemli olmaktadır. Yetişme sürecinde geleneksel cinsiyet rol davranışları anne ve baba tarafından, kız ve erkek çocuklara örneklenerek aktarılır (Cunningham, 2001).

Yukarıda da belirtildiği gibi, ailenin olumsuz bir yetiştirme tarzına sahip olması, evlilik adayının ileride kuracağı aile üzerinde, olumsuz etki yapmaktadır. Sağlıklı ailelerin kurulması, ailelerin çocuklarını olumlu yetişme tarzıyla yetiştirmelerine bağlıdır. Çocuklar ebeveynin ve ailenin davranış ve tutumlarını örnek alıp taklit ederek yetişmektedir. Ergen dönem ve sonrasında ise daha çok arkadaşlık ilişkileri etkisi altında benlik yapılarını tamamlamaktadırlar. Yetişkin olarak eşini seçme ve evlilik kararı almak sorumluluğu kazanan erkek ve kadın aile ve yakınların etkisi ile hareket etmektedir.

Ülkemizde ailenin, eşin kişilik özelliklerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada (Kocadere, 1995: 62) denek ve eşinin ailelerinin kişilik özellikleri bakımından birbirlerine ne kadar benzediğine ilişkin soruya; eşinin ailesi ile kendi ailesinin birbirleriyle çok benzediğini belirten deneklerin yüzdesi, mutluluk düzeyi bakımından iyi durumda algılanan evliliklerde %28.7 iken, mutluluk düzeyi bakımından kötü durumda algılanan evliliklerde %8.1 çıkmıştır. Diğer taraftan ailelerin birbirlerine hiç benzemediğini ifade eden deneklerin yüzdesi, mutluluk düzeyi bakımından iyi durumda algılanan evliliklerde %36 dolayında iken mutluluk düzeyi bakımından kötü durumda algılanan evliliklerde %58 dolayında çıkmıştır.

Buradan anlaşılan, eşlerin ya da ailelerin birbirine benzerliği evliliği olumlu yönde, birbirinden farklılığı ise olumsuz yönde etkilemektedir. Ailenin çocuklarını, kendine benzetme yönündeki etkisinin fazlalığı, ailede sorunlar oluşturmaktadır. Eşlerin ailelerinin birbiriyle benzer sosyokültürel özellikler göstermesi, aile mutluluğunu sağlayabilmektedir. Bu durum, ailenin sosyalizasyon sürecindeki önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmada ortaya çıkan durum, eşler arasındaki benzerlik ve farklılıkların kendi aileleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile bir ilişki içinde, olduğudur. Ebeveynin çocukları üzerinde etkileri, tutum ve davranışlarıyla kişilik özellikleri üzerinde, etkili olmaktadır. Aile kültürünün ve sosyalizasyon sürecindeki etkisinin, çocuklar üzerinde birçok yönden etkili olduğu, ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan ortak aile kültürünün oluşması yanında diğer taraftan aile üyelerinin kendilerine özgü kişisel özellikleri ve farklılıkları korunabilmesi önemlidir.

Aile ve akrabalar, eş seçimi ve evliliklerde etkili olmaktadır. Bu etki geleneksel toplumlarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Görücü usulünde, aile ve akrabalar söz, nişan ve evlilik aşamalarında flörte göre daha çok etkili ve yönlendirici olduğu bir ilişkiler örgüsüne sahiptir. Günümüzde flörtün yaygınlaşması ve bireyselleşmeyle birlikte, aile ve akrabaların etkisi gittikçe azalmaktadır.

Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırmada, "evlilik ve eş seçme ile ilgili bilgileri hangi kaynaklardan edindikleri" sorulmuş, "aile", "arkadaş", "yazılı kaynaklar" ve "diğerleri" gibi seçenekler verilmiştir. Öğrencilerin evlilikle ilgili bilgileri edindikleri kaynaklar arasında, %35 ile arkadaş çevresi" ilk sırayı almış, bunu %23 ile "yazılı kaynaklar" ve %21 ile "aile" cevabı izlemiştir (Özguven, 1994: 66).

Eş seçiminde kaynak tercihlerine ilişkin cevaplar cinsiyete göre incelendiğinde, evlilikle ilgili bilgi kaynağı olarak, erkeklerde, "arkadaş çevresi" ile "yazılı kaynakların", kızlarda ise, "arkadaş grubu" ve "ailenin" başta geldiği, kızların erkeklerle göre aile çevresini daha çok ve yazılı kaynakları daha az tercih ettikleri anlaşılmıştır. Her iki cinsiyette de arkadaş grubu" bilgi kaynağı olarak birinci sırayı almaktadır (Özguven, 1994: 66).

Ergenlik döneminde en önemli bilgi kaynağı arkadaşlıklar olmaktadır. Ancak ergenlik dönemi tamamlanarak ciddi bir evlilik kararı alınmasındaysa ailenin onayı aranmaktadır. Demirci araştırmasında erkeklerin evlilik kararındaki ciddiyeti, kızı ailesiyle tanıştırmayıyla başlamaktadır. Tanıştırılmadan sonraysa ailenin söz, nişan ve evlilik olmak üzere bütün aşamalarda etkisi giderek artmaktadır (Yılmazçoban, 2008: 204). Bütün dünyanın sorgulandığı ve sisteme isyan duygularının üst düzeyde olduğu ergen dönemde de aile etkisi görülebilmektedir. Evlilik kararının alındığı yetişkinlik dönemindeyse aile ve yakınların etkisi giderek artmaktadır.

7. Mekân ve Çevre Etkisi

Muzaffer Şerif'in "sosyal etkileşim kuramı"na göre, bir etkileşim sürecindeki öğelerden hiçbiri diğerinden daha etkili değildir. O'na göre, etkileşim ortamının kendisiyle ilgili özellikler; ortamda grup üyesi olmayan başka insanların bulunuşu,

ortamın sosyal ve fiziksel özellikleri türünden unsurlar etkileşimi belirlemektedir (Sherif, 1966: 23). Etkileşim ortamında oluşan, mekân ve çevre etkisi, evlilik öncesi arkadaşlık sürecinde önemli bir etken olmaktadır.

Bütün etkileşimlerde olduğu gibi, evlilik öncesi ilişkilerde, mekân (etkileşim ortamı) ve çevre şartları (ortamdaki grup üyesi olan/olmayan kişilerin, uzak/yakın etkileşimde bulunması), diğer öğeler gibi, ilişkiyi etkilemektedir. Hangi mekânda, ne için, nasıl, ne kadar sürede bulunulduğu ve hangi konuların, ne şekilde ve hangi mesafede konuşulduğu önemlidir. Konuşmalardaki jest, mimik, ses tonu vb. iletişim öğeleri kadar mekânda bulunan diğer kişiler de etkileşimi yönlendiren işlevlerde bulunurlar.

İlişkilerin pastane, kafe gibi mekânlarda uzun süreliğine ve diğer bağılı oldukları çevreden bağımsız sürdürülmesi ile grupla birlikte olan birliktelikler arasında, farklılıklar bulunmaktadır. Bunun gibi eş adaylarının birbirlerinin evinde, kendi başlarına, grup ya da grup dışı ile birlikte vakit geçirmeleri, süreci etkilemektedir.

Bunun yanında, ilişkideki arkadaşlık, sevgililik ya da cinsellik aşamaları ile bu aşamalarda geçirilen süre de, ilişkinin başarısını etkilemektedir. Erkek cinsellik aşamasına geçmekte acelecidir. Erkeğin bu başat özelliği ise, ilişki sürecinde sürekli olarak mekân ve çevrenin farklılaşmalarından, etkilenmektedir. İlişki sürecinde sürekli ya da geçici mekânlar ve buraların kullanımı mekân ve çevre etkenleri arasında sayılabilir.

Mekân ile ilişkide yakınlaşma düzeyi arasında ilgi bulunmaktadır. Genellikle kadın, cinsellik aşamasına geçmeden, arkadaşlık ya da sevgililik aşamasında kalmak istemektedir. İlişki, cinsellik aşamasına geçilerek yaşanırsa, özellikle erkek için ilk zamandan beri süregelen büyü ve gizem etkisini kaybetmektedir. Erkek ve kadın bakımından farklı birçok özellikler, hem mekân ve çevreyi etkileyen hem de bunlardan etkilenen durum içinde bulunmaktadır.

Çevre ve aile etkisi, olumlu ve destekleyici olmalıdır. Aksi durumlarda çevreden kaynaklı çiftlere yönelecek baskı, ilişkinin sağlıklı gitmesine engel olmaktadır. Bu durum, halen geçerli bulunan geleneksel yapıda hâkim unsur olan erkeğin, ilişkiyi gizlemesine neden olabilmektedir. Sonuçtaysa, ailelerin istemediği ve Türk toplum yapısına aykırılıklar da, sıklıkla yaşanabilmektedir. Evlilik öncesi ilişki mekânı ister görücü usulde isterse flörtte olsun açık, bilinen ve ortak mekânlar olmalıdır. Bu konuda ailelere, özellikle ergen dönemle birlikte başlayan önemli sorumluluklar, düşmektedir.

8. İlişki Süreci Etkisi

Yukarıda sözü edilen, evlilik öncesini etkileyen genelgeçer unsurlar içinde arkadaşlık ilişkisinin niteliği ve mahiyeti de önemli olmaktadır. Arkadaşlık ilişkisinde ilk karşılaşma, seçim yapma, geliştirme ve sonuçlandırma aşamalarının her birinde ortaya çıkan etkenler, ilişkinin kendi başına etkisini ortaya çıkartır. Arkadaşlık ilişkisindeki dört aşama; hem diğer unsurların hem de bizzat ilişkinin kendi içindeki düzenin etkisi altında kalmaktadır ve birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Yukarıda sözü edilen etkenlerle birlikte bizzat ilişki sürecinin yapısı da, önem taşımaktadır. Analiz sonucu, birtakım arkadaşlık ilkeleri ortaya çıkartılırken bu

durum da dikkate alınmalıdır. Burada da analizin başından beri belirtilen; arkadaşlık ilkelerinin, evrensel özelliklerle birlikte, Türk toplum yapısından kaynaklanan farklı birtakım özelliklerle birlikte ele alınması, önemlidir.

Mutlu evlilikler ve kurulacak ailelerde evlilik öncesinde kurulacak sağlıklı arkadaşlık ilişkisi önemlidir. İki kişi de ilişkiye karşılıklı olarak katılarak arkadaşlık etkileşimine girerler. Kişilerin birbirini arkadaş ya da sevgili olarak algılamasıyla birlikte, ilişki süreci gelişmeye başlamaktadır. İlişkinin gelişimi iki tarafa da bağlıdır. Arkadaşlık sürecinde taraflar birbirlerine kendi kişisel özelliklerine göre davranırlar. Evlilik öncesi arkadaşlıkları diğer arkadaşlıklardan ayıran temel farklılıklar, iki karşı cinsiyet arasında oluşması ve duygusal bir nitelik taşımasıdır.

Arkadaşlıkta yaşanan duygular birbirinden hoşlanma, kabul, güven, saygı, sevgi, yardımlaşma, paylaşma, anlayış ve sırdışlığın çeşitli dereceleridir. Hoşlanma ve kabul duygusu sonucu oluşan arkadaşlıkların, farklı özellikleri vardır. Hoşlanma duygusuyla oluşan arkadaşlıklarda, arada bir cazibenin olması gerekir. Arkadaşları çoğu zaman geçici kızgınlık, düş kırıklığı, ortak sıkıntı ve üzüntülere rağmen bir arada olmaya iten, karşılıklı iyi duygulardır.

Birbirlerine kabul duygusuyla yaklaşan arkadaşlar ise karşısındakileri, farklı bir insan yapmayı denemeden kabul ederler. Birbirlerinin en iyi arkadaşı olduklarını düşünüp, birbirlerine güven duyarlar. Arkadaşlarının kendi hayatları için aldıkları kararlara saygı gösterirler. Her konuda birbirlerine yardım etmeye ve destek olmaya eğilimlidirler. Yaşadıklarını ve hissettiklerini birbirleriyle paylaşırlar. Birbirleri için neyin önemli olduğunu ve neyi niçin yaptıklarını takdir edecek anlayışa sahiptirler (Özabacı, 2004: 42). Birbirlerine kabul duygusuyla yaklaşan arkadaşlıklarda, ilişki içinde her iki kişi de, rol oynamak ve belirli kişilik özelliklerine sahipmiş gibi görünmektense, kendisi gibi olmakta özgürdür. Bu tür arkadaşlıklarda içtenliğin olması, arkadaşlığın sağlığı bakımından önemlidir. Bir ilişkinin oluşması ve gelişimi Carl Backman'a göre (a.g.e.) 4 aşamalı bir ilişki süreciyle gerçekleşir (1981).

İlk Karşılaşma ve Farkına Varma

İki kişinin bir araya gelmelerine neden olan unsurlar önemlidir. Bu unsurlara göre ilişki ile ilgili fikir yürütülebilir. İki taraf değişik sosyal unsurların etkisiyle bir araya gelebilir. Günümüzde bu unsurlar, mekân yakınlığından ve iş yeri, komşuluk, okul arkadaşlığı gibi ortak mekânlarda bulunmaktan etkilenmektedir.

Aynı (ya da benzer) iş ortamı, okul ortamı, hobileri nedeni ile buldukları ortak etkinlik alanları gibi bazı aynı (ya da benzer) ortak yaşantılar kişileri birbirlerine yaklaştırmaktadır. Aynı sosyal sınıfın üyesi olmaları da bunda etken olabilir. Gelir düzeyi, çalışma alanı ve eğitim gibi unsurlar da aynı sınıftan olmalarını sağlayarak onları yakınlıştırabilmektedir. Bu durum yeni bir ilişkiye başlamayı kolaylaştırabilir.

Genellikle toplumda görülen, eğitim, sağlık, işletmecilik vb. alanlarda çalışanların birbirleriyle evlendikleridir. Bunun dışında farklı alanlarda çalışanların evlilikleri de, görülmektedir. Ancak böyle bir durumda da, bu kişilerin farklı meslekleri bir-

birlerine aynı ya da benzer yakınlıktaki ortamlarda yapmalarından doğan tanışmalar, etkili olabilmektedir.

İlişkide Seçim

Seçim aşamasında iki önemli etken, bulunmaktadır. Bunlardan biri “grup normu”, diğeri “fiziksel cazibe”dir. Ait olunan grup normları kişi tarafından gözetilmektedir. Karşısındaki, söz konusu aitlik içinde bulunduğu grup normlarına, ne kadar yakın ya da uzaktır? Kişi muhatabının ait olduğu grubun normlarına uygun davranan ve normların dışına çıkmayan birisi olmasını istemektedir. Aksi durumda genellikle çatışma çıkabilmektedir.

Türk toplumunda grup normunun oluşmasında aile ve akrabalık normları birinci derecede etkili olmaktadır. Ancak günümüzde, modernist etkiyle ergenlik ve gençlik dönemlerinde arkadaşlık grubu normları temel bazı normlardan daha etkili olabilmektedir. Bu dönemlerde aile etkisi ile arkadaş gruplarının etkisi dengelenmelidir. Her iki normatif yapı diğerine açık ve anlaşılır olmalıdır. Normların mümkün olduğunca ortak yönlerinin olması gerekmektedir. Bu durum hem arkadaşlıklar hem de aileler bakımından aradaki yaşantıların tatminkârlığından daha önemli olmaktadır.

Fiziksel cazibe ise, birbirleriyle ortak zaman geçirerek, konuşmak, sohbet etmek, gezmek gibi çeşitli etkinliklerden hoşlanmalarıdır. Birbirini çekici bulan çiftler, bütün zamanlarını birlikte geçirmek ister. Hatta fiziksel olarak uzak olsalar bile, sürekli birbirlerini düşünürler.

Ancak daha önce belirtildiği gibi ilişkide duyulan arzu ve tutku duygusu, ilişkinin sürekliliği ve başarısı için yeterli değildir. Kişiler karşılıklı gerçek bir sevgi duygusu içindeyse, ilişki başarıya ulaşabilir. Bunun içinde duygulardan emin olunmalı ve kurgulamaların etkisinde kalınmamalıdır.

İlişkiyi Geliştirme

Farkında olma ve çekicilik gibi unsurlar ile başlayan ilişkinin sonrasında, belirli duygusal mekanizmalar devreye girmektedir. Bu aşamada en önemli mekanizmalardan biri, “kendini açma”dır. İki tarafta birbirlerine gizli taraflarını açarlar. Çiftler bu sırada, dürüst ve içten bir şekilde kendilerini karşısındakine açmalı ve özel paylaşımlarda bulunmalıdır. Toplumsal yapı düşünüldüğünde özel paylaşımlar zihni düzeyde kalmalı cinsel aşama içermemelidir.

Sembolik İlişkiler Teorisi’ne göre (Özabacı, 2004: 44), bu aşamada kişiler, birbirlerine değer ve tutumlarını açıklarlar. Karşısındakini, aynı zamanda da kendini anlama konusunda bir gelişme kaydederler. Kendini açma sürecinde dört ana unsur yaşanır. Bunlar; Duyguların paylaşımı, ihtiyaçların paylaşımı, inanç ve tutumların paylaşımı, kendi hakkındaki değerlendirmelerin sevgiliyle paylaşımıdır.

Bu paylaşımda eşler birbirlerinin benzer ve kolay anlaşılabilir taraflarından haberdar olurlar. Birbirlerinin gizli kalmış taraflarını öğrenirler. Kendini açma sürecinde çiftler birbirlerine bağlılıklarını sınırlar. Bağlılık anlamında karşısındakinin, kendi ihtiyaçlarını ne kadar karşılayabileceğini değerlendirirler. Ayrıca, ilişkide gücün

kimde olacağına ya da kişinin kendi gücünü ilişkide nasıl kullanacağına karar verirler. İlişkide güç dengesi sağlanırsa ilişki gelişerek devam eder.

İlişkiyi Devam Ettirme ya da Sonlandırma

Bu aşama ilişkinin devam edip etmemesine karar verilecek olan son aşamadır. İlişkinin geldiği durum gözden geçirilir. Eğer ilişkinin yürüyemeyeceğine karar verilirse ilişki sonlandırılır. İlişkinin yürümesi için birtakım tedbirler alınarak devam ettirilebilir. İyi giden bir ilişkinin ise, evlilik kararı alınarak arkadaşlığın karı koca ilişkisine dönüşmesi sağlanabilir. Bu aşama ise, başka birtakım unsurların da ilişkide yer almasını gerektirecektir.

İlişkiyi sürdürme erkekler için aileyle tanıştırma ve kadının kendisiyle ilk cinsel tecrübesini geçirmesine bağlıdır. Kadın için ise, erkeğin dürüstlüğü, baba olabilme potansiyeli ve kendine yönelik sevgi duygusunun düzeyine bağlı olmaktadır. Cinsellik aşamasının yaşanması ilişkilerin sonlanması bakımından daha olumsuz sonuç vermektedir. İlişkide yakınlaşmanın üst düzeyde olması; Türk erkek ve kadını ile toplumsal kültür ve zihniyetin ilişkiyi değerlendirmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

9. Sanal Dünya Etkisi

Günümüzde, TV ve cep telefonu gibi yeni iletişim araçları kişiyi her geçen gün daha fazla etkilemektedir. İnternet'in yaygınlaşması da, çok önemli bir etkileşim ve iletişim ortamının oluşmasını sağlamıştır. İnternet'te Chat arkadaşlıkları sayesinde, sanal iletişimlerle arkadaşlık ve eş seçimi yapılmaktadır. Bu durum sağlıksız arkadaşlık ve evliliklere yol açmaktadır. Aynı zamanda sosyal arkadaşlık ilişki düzenini de etkileyebilmektedir. İlişkinin sağlıklı olması, mümkün olduğunca sanal ve kurgu etkilerden arınmasına bağlı olacaktır.

İnsanın içindeki düşünce ile sabit duygu takıntıları (obsesyon) sayesinde, Chatleşme esnasında kontrolden çıkan kişi, o anda aklına gelen her şeyi gerçekmiş gibi karşı tarafa aktarır (Tarhan, 2006: 102). Beynin bir bölgesindeki yanlış yönlendirmenin etkisinde kalan bir erkek, bir filmde gördüğü ya da sokakta karşılaştığı bir kadını, eşinden daha fazla seviyormuş gibi hissedebilir.

Sanal ortamda tutkular ile mantık arasındaki denge, tutkudan yana bozulmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir evlilik için tercih edilmemesi gereken sahte bir ortam oluşturmaktadır. Bu yolla arkadaşlık ve eş seçiminde bulunmanın olumsuzluğu, sanal ortamın sadece tanışmak için kullanılması durumunda ve sonrasında tanışılan kişiyle, sağlıklı gerçek ilişkiler kurmak şartlarına bağlı olarak, azaltılabilir.

İnternet'in eş seçimindeki başarıya, sadece tanışmak amaçlı kullanılması, sanaldaki duyguların etkisinde kalınmaması, kişinin kendini saklamaması ve tanışmadan sonra da gerçek arkadaşlık ilişkisi kurulması durumunda, olumlu etkisi olabilecektir. Önemli olan, aşağıda belirtilen, evlilik öncesi arkadaşlık ilkelerine uyulmasıdır. Bunun ise, sanal ortamda sağlanamayacağı bilinmelidir.

10. Kurgu Dünya Etkisi

Sosyal ilişkiler dışında kalan, Internet, radyo-tv, gazete-dergi, sinema vb. iletişim araçları, birçok kaygılarla sağlıklı bir iletişim ve etkileşim ortamı meydana getirmektedir. Kişiliklerin olumsuz etki altında kaldığı söz konusu ortam, yapay kurgu dünyası olarak en büyük etkiyi ergenlik döneminde göstermektedir.

Sanal dünyanın da ötesinde ortaya çıkan çok daha kapsamlı etken ise “kurgu dünya”dır. Kurgu dünya içeriği, TV, gazete, sinema, moda vb. ürünleri ve bunun sunumundan oluşmaktadır. Kapitalist tüketim kültürü zihniyetinin ortaya çıkarttığı sistematik bir algı durumudur. Bu dünya’da başlıca amaç; tüketicinin kışkırtılarak yeni ihtiyaçların ihdas edilmesidir. Ruhsal yapıya karşı oluşturulmuş “kurgu dünya” doğal refleksleri katletmektedir. Etrafımızı sıkıca saran kurgu dünya; kadın ve erkeğin doğal fitratına aykırı duygular beslemeyi, buna uygun davranışlar ve tüketim tutumu göstermeyi istemektedir (Yılmazçoban, 2010: 38).

Yapay kurgu dünyası ergenlerin, kendi saf hayal dünyalarını kurmayı engellemektedir. Arkadaşlık ilişkisine yönelen her evlilik adayı, tutku, arzu, ihtiras ile gerçek sevgi duygusunu karıştırabilmektedir. Duygunun “ne” olduğu bilincine erişmenin önündeki en önemli engel “kurgu dünya” etkisidir. Sağlıklı arkadaşlıklar için öncelikle kurgu dünyasının etkisinden kurtularak, özbenliğin gelişimi sağlanmalı ve tutku, ihtiras gibi önemli fakat aşılması gerekli temel duygular ile üstün sevgi duygusu birbirine karıştırılmamalıdır.

Sonuç: Evlilik Amaçlı Arkadaşlık İlkeleri

Türk toplum yapısında evlilik öncesi arkadaşlıklar ve eş seçimi kararına yönelik davranış ve tutumlar, büyük önem taşımaktadır. Bunun en önemli nedeni geleneksel yapıda aile kurumuna verilen ayrıcalıklı değerdir. Normatif yapı, duygusal arkadaşlık ya da flört arkadaşlığı olarak nitelendirilen, batı tarzı ilişkiler sistemine uygun bir içerik taşımamaktadır.

Günümüzde hızlı toplumsal değişmeye rağmen namus, iffet, bekâret, cinsellik gibi kavramlara batı kültür ve zihniyetinden çok daha fazla değer atfedilmektedir. Bu değerler sisteminin sonucu olarak, evlilik öncesi arkadaşlık sürecinde dikkate alınması gereken ilkeler, batı toplumlarından farklı niteliklere sahip olacaktır.

Yukarıda incelenmiş bulunan arkadaşlık ilişkisini etkileyen on unsurun analizi sonucunda bu öğelere uygun olarak; on beş maddeye ulaşılmıştır. Çözümlemede Batı tarzı birtakım ilişki etkenleri yanında Türk toplumuna ait özellik ve etkenlerde değerlendirilmiştir.

Evliliklerde aile onayının alınması ve kişisel beklenti ve tercihlerinde çiftlerin her iki tarafın ailesi ile uyumu gözetmesi, önemli olmaktadır. Ancak, gençlerin bağımsızlığını kazanması ve benlik gelişiminin tamamlanabilmesi için, ailenin evlilik öncesi ve sonrası yönlendirici etkisinin de azalması, gerekmektedir. Evlilik adayı kadın ve erkek, karşısındakinin yetişme sürecinde aile ve çevre etkisinden soyutlanmadığını bilerek, üst düzey farkındalık bilinciyle arkadaşlık ilişkisini yönetebilmelidir. Diğer taraftan, eşin ebeveynin özelliklerini bilerek, kendisi ile eşin ailesi arasındaki uyumu sağlamalıdır.

Kısacası; Arkadaşlık evlilik amacıyla, kararlı, ölçülü, saygılı, içten, gerçekçi ve makul olmalıdır. Batı tarzı flört ölçütlerinden çok görücü usulüne ait aile değerleri dikkate alınmalıdır. Bu durum çiftlerin, gizli saklı değil aksine toplum önünde, sosyal alanda ve açıklıkla bir ilişki yürütmelerini gerektirmektedir. Kişisel uyumun yanında toplumsal, siyasi, dini, felsefi vb. alanlarda uyumun sağlanması da önemli bir gerekliliktir.

Evlilik amaçlı arkadaşlıklar, batıdan kaynaklanması dolayısıyla genel-geçer ilişkilere ait kuralları barındırmakla birlikte, Türk toplum yapısına ait kuralları da, kapsayacaktır. Bu durum dikkate alınarak, birtakım arkadaşlık ilkelerine ulaşılmıştır. Temel ilkeler aşağıdaki on beş madde ile ifade edilebilecektir:

1. Evlilik amacıyla arkadaşlık ilişkisine başlamadan önce, kendine ait ideal tip belirlenmeli ve evlilik adaylarına dair seçenek sayısı geniş tutulmalıdır.
2. İdeal tip belirlenmeden önce, öncelikle kendinde ve karşısındakinin benlik yapısında olması gereken ve gerçekte oluşmuş sevgi anlayışının farkındalığına erişebilmelidir. Tutku ve sevgi duygularını ayırt ederken “kurgu dünya”nın etkisinde kalınmamalıdır.
3. Arkadaşlık ilişkisinin başlangıcında, iki tarafın da hedefi belirgin olmalıdır. Arkadaşlık içten ve samimi olmalı, dürüst davranılmalıdır.
4. İlişkilerde “akıl” ve “duygusallık” dengesi korunmalı; davranış ve tutumlar evlilik bilinciyle yönlendirilmelidir.
5. Karar vermede acele ya da yavaş olunmamalı ortalama süre gözetilmelidir.
6. Eş seçimine kendini tanıyarak başlanılmalı sonra karşıdaki tanınmalıdır.
7. Arkadaşlık evlenme vaadi ile ya da cinsel ilişki amaçlı başlatılmamalıdır.
8. Arkadaşlık ilişkileri, ölçülü ve saygılı olmalıdır.
9. İdealist değil, gerçekçi ve makul olunmalıdır. Mekân-çevre ile zihniyet etkisi ve her ikisinin ilişki sürecini yönlendiriciliği bilinmelidir.
10. Karşıdaki eş adayının, aile ve çevresi tanınmalı/ tanıştırılmalıdır.
11. Karşıdakinin aile ve çevresi ile sağlıklı ve uyumlu ilişkiler geliştirilmelidir.
12. Kadın ve erkek cinsiyetinin ve duyguların farklılığının bilincinde olunmalıdır.
13. Cinsiyet kültürü bilinci içinde ve normatif değerlerle toplumsal alanda birlikte hareket edilmeli, ilişki çevreden uzak ve gizli yürütülmemelidir.
14. Evlilik kararından önce cinsellik aşaması yaşanmamalı, öncelikle karşılıklı zihinsel etkinlikler paylaşılmalıdır.
15. Toplumsal, siyasi, dini, felsefi vb. alanlarda uyum ya da karşılıklı hoşgörülük aranarak test edilmelidir.

Evlilik amaçlı arkadaşlıklarda, yukarıdaki analiz sonucu ortaya çıkan arkadaşlık ilkeleri çerçevesinde kalınması, sağlıklı evlilik yapılarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Sağlıklı evliliklere ulaşılabilmesi, evlilik bilincine bağlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Y., Haktanır, G., (1997), 7-14 Yaşlarındaki Çocukların Ev İşlerine Katılımları. I. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi (Uluslararası Katılımlı) 28-30 Mayıs, Ankara.
- Arslantürk, Zeki, (2004), Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Bacanlı, Hasan, (2002), Psikolojik Kavram Analizleri, Nobel Yayınları, Ankara.
- Burgess, E.W., Cottrell, L.S., (1998), Predicting Success or Failure in Marriage, Thommas Pres, Newyork.
- Cuningham, M., (2001), The Influence of Parental Attitudes and Behaviors on Children's Attitudes Toward Gender and Household Labor in Early Adulthood, *Journal of Marriage and Family*, 63, February.
- Cüceloğlu, D., (2006), Başarıya Götüren Aile, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Erkal, Mustafa E., (1993), Türk Aile Yapısı ve Bazı Meseleler, Sosyoloji Konferansları 24. Kitap, İ.Ü. Basımevi, İstanbul.
- İbrahimi, Davud, (1998), Evlilik Kurumu ve Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kocadere, Müge, (1995), İyi ve Kötü Evliliklerini Belirlemeye Yönelik Betimsel Bir Çalışma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri, İzmir.
- Lewis, R. A., ve Spanier, G. B., (1979), "Theorizing About The Quality and Stability of Marriage", Contemporary Theories About The Family, The Free Press, NewYork.
- Özabacı, N., (2004), "Evlilik Öncesi İlişkiler", Evlilik Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özgüven, İ.Ethem, (2000), Evlilik ve Aile Terapisi, PDREM Yayınları, Ankara.
- Özgüven, İ.Ethem, (1994), "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçmeye İlişkin Tercihleri", 1. Aile Kurultayı Kongre Kitabı, Ankara.
- Sherif, M., (1966), The Psychology of Social Norms, Harper and Row, New York.
- Şahinkaya, R., (1979), Psiko-sosyal Yönleriyle Aile, Kardeş Yayınevi, Ankara.
- Tarhan, Nevzat, (2006), Evlilik Psikolojisi, 1. baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Yılmazçoban, A.Muhsin, (2008), Flört ve Görücü Usulü Evliliklerde Psikososyal Özelliklerin Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmazçoban, A.Muhsin, (2010), Evlilik Bilinci Dizisi; Beyaz Kalpler, Hayat Yayınları, İstanbul.